נושאים באגרות הראי"ה

יחס לחילונים ולרחוקים מתורה

56 אגרות · כרכים א', ב', ג', ד'

הנושא בקצרה, הנושאים המרכזיים שבו ומה מלמדות האגרות,

ורשימת כל האגרות שבנושא עם תקציר קצר (גרסה מקוצרת, בלי נוסח האגרות)

igrot.shlomo-aviner.net

הנושא בקצרה

כשהרב קוק הגיע ליפו, רוב הצעירים במושבות כבר היו רחוקים מתורה ומצוות. האגרות בנושא מראות שתי תנועות שאינן סותרות. מצד אחד, מחאה ברורה על חילול שבת בפרהסיה, על מאכלות אסורים במוסדות היישוב, ועל מי שכותבים בשם הציבור כולו שפנה עורף לעבר (כרך א', אגרת יח; כרך א', אגרת קטז; כרך ב', אגרת תסה).

ומצד שני, הרב קוק אינו מאמין שמחאה לבדה תועיל. הירידה באה, לדבריו, לא מפני שלא מיחו, אלא "מפני שרק מיחו ולא עוד" (כרך א', אגרת קלב). העיקר הוא להאיר את האור הפנימי, לחזק את שומרי התורה בחיים החדשים (כרך א', אגרת קמד), ולהרבות שלום ואהבה, שבהם הרב קוק רואה "כמה סימני-טובה" (כרך ב', אגרת תקלא).

מחאה גלויה

כרך א', אגרת יח: מכתב גלוי לצעירים בארץ ישראל: עורך 'השקפה' כתב בשם כל הציבור שכולם פנו עורף לעבר היהודי. הרב קוק קורא לצעירים למחות בפומבי, כדי שלא תיחשב שתיקתם כהודאה.

"ואינני רואה שום דרך לפטור עצמנו ממחאה גלויה, שלא תהי' שתיקתנו כהודאה"

כרך א', אגרת כ: לד"ר משה זיידל, על המכתב הגלוי: הרב קוק אינו דורש שלטון על הדעות, אבל יש גבול לחופש הדעות.

"ע"כ אנו למדים שיש גבול לחופש הדעות, אלא הדבר הקשה הוא צמצום הגבול"

כרך א', אגרת קטז: לוועד ראשון לציון: פועלים חיללו שבת בפרהסיא בהכנות לתיאטרון. הרב קוק שמח שהדבר עורר כעס במושבה, ומבקש מחאה רשמית.

"שלא לעבור על מאורע זה בשתיקה, בלא גערה של פומבי ומחאה רשמית מצדכם"

כרך א', אגרת לד: לוועד רחובות: מתכוננים להציג תיאטרון בפורים, בזמן שדם יהודים נשפך בפוגרומים ברוסיה.

"האמת אגיד לכבודם, אחי היקרים, שכרעם בגלגל הלמו הדברים הללו את מוחי ולבבי"

קדושה במוסדות היישוב

כרך ב', אגרת תסה: למשרד הארץ־ישראלי: במטבח של חוות לוד אוכלים בגלוי מאכלות אסורים. הרב קוק דורש לתקן מיד.

כרך ב', אגרת תפח: לד"ר יהודה לייב מטמן־כהן: חילול שבת במועדון הפועלים. הרב קוק אינו יודע אם הכאב גדול יותר מצד הדת, מצד הנשמה הלאומית, או מעלבון היישוב.

"מאיזה רגש המכאוב יותר גדול בלבבי, מפני קדושת הדת, או שהנשמה הלאומית היא המרגשת בצערה"

כרך ד', אגרת אעא': לוועד הלאומי: הרב קוק מבקש לעסוק בהגנת הצביון הלאומי בדת ובקודש, נגד מטבחי טריפות וחילול שבת.

"לא נהי' אנחנו הגורמים באדישות שלנו לכזב את תקות ישראל"

לא די במחאה

כרך א', אגרת קלב: לרב חיים אלעזר הכהן ביחובסקי: עזרת הממשלה נגד הכופרים תתקן רק מעט. העיקר הוא להאיר את האור הפנימי.

"הירידה באה לא מפני שלא מיחו רבנן על בתי הכופרים, המחריבים את אה"ק ברוחניות ובחומריות, כ"א מפני שרק מיחו ולא עוד"

כרך א', אגרת קמד: לעורך עיתון, על פרצת צעירים נגד הדת בפתח תקווה: התרופה היא לחזק את שומרי התורה בכל מעשה ויישוב, בתורה ובמדע.

"ותרופה אחרת אין כ"א לחזק את ידם של שלמי אמונים"

כרך א', אגרת רעז: לר' מאיר לרנר באלטונה: בכל מושבה יש יראי שמים רבים, ויש גם צעירים בעלי דעות רעות, ואין כוח לכפות. העיקר הוא החינוך.

"כל זמן שיהיו עניני החינוך מסורים בידי מורים כופרים"

כרך ב', אגרת תקלא: לרב אברהם רבינסקי: על הגימנסיה. היחס שלה לתורה מצער, אבל הרב קוק החליט לא לצאת נגדה במלחמה גלויה, מפני דרכי שלום.

"וב"ה אני רואה כמה סימני-טובה ותקונים גדולים מדרך השלו' והאהבה, אשר בחרתי בה"

השיבה העתידה

כרך א', אגרת קיג: לר' דובער מילשטיין: אין להתייאש מאף יהודי. גם הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת יושר וצדק.

כרך א', אגרת קעח: לר' בנימין מנשה לוין, על האנרכיסטים היהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה גם אותם.

"אז תקיף האורה הישראלית ג"כ את כל אנרכיסתינו"

כרך ג', אגרת תתצג: לרב משה טורצקי: על קבלת חברים ל'דגל ירושלים'. יש רבים שהתרחקו במעשה אבל כשרים בלבם, ורוצים להתחבר ליראים.

"ואולי בהמשך הזמן ישובו בתשובה שלמה, ואיך נדחה אותם בידים"

כרך ג', אגרת תתצא: לרב א"ר צירני: לאן שהלאומיות החילונית אינה יכולה להגיע, יכול להגיע הניצוץ הקדוש.

מה מלמדות האגרות

לא לשתוק. מחאה גלויה נחוצה, "שלא תהי' שתיקתנו כהודאה" (כרך א', אגרת יח).

אבל לא רק למחות. "העיקר הוא, שצריך להאיר את האור הפנימי" (כרך א', אגרת קלב).

לבנות. לחזק את שומרי התורה "למען יעטרו הם את החיים החדשים" (כרך א', אגרת קמד), ולבחור בדרך "השלו' והאהבה" (כרך ב', אגרת תקלא).

הרב שלמה אבינר על הנושא

הרב אבינר מביא את דברי הרב קוק שגם בימי עזרא עלו לארץ דווקא אנשים שמעשיהם היו מקולקלים, ובכל זאת מהם נבנה הבית השני ומהם יצאו בוני התורה שבעל פה (כרך א', אגרת שיא). לכן גם מצבו הרוחני הקשה של היישוב אינו סיבה להירתע מבניין הארץ. (מקור: מתוך ספרי הרב)

הרב אבינר מביא את דברי הרב קוק בשו"ת "משפט כהן", בעקבות "עקדת יצחק": "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" נאמר על היחיד; אבל על כלל ישראל, כשם שנכרתה ברית על קיומו, כך נכרתה ברית שלא יעזוב בכללו את ברית ה'. יחידים רבים עלולים לעזוב, אבל הכלל לא יאבד. ועם זאת, ידיעת נצח ישראל אינה פוטרת מן ההשתדלות. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"החוצפה בעקבתא דמשיחא - נובעת מדרישת הדור לאמונה גדולה" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מדוע דווקא בעקבתא דמשיחא "חוצפא יסגא": החילוניות האידיאולוגית כביטוי לדרישה של הדור לאמונה גדולה יותר. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"גדלות הדור" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: האם טעה הרב קוק בהערכת הדור? שאלה ותשובה על גדלות הדור שבתוך החוצפה והמרד, ועל התשובה שתבוא מתוך בירור האמת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"'רבנים אוהבים' ו'רבנים קנאים'" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שני סוגי יחס של תלמידי חכמים כלפי הדור - ומה ביניהם באמת. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"יחס לחילונים ולחרדים" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה על היחס הראוי לחילונים ולחרדים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"נתק בין אבות לבנים" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: בעקבתא דמשיחא נוצר נתק קשה בין אבות לבנים - ומה פשרו. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"עם ישראל וסוד הצ'ולנט" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: יש הדואגים לעתיד העם בגלל החרדים, העולים מרוסיה ועוד - וסוד הצ'ולנט: כל המרכיבים יחד. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"ספר "אורות" והמציאות: הנשמה הפנימית של שיבת ציון" - במלואו, בלשונו של הרב אבינר: המציאות אינה נראית כפי שהרב קוק מתאר? "אורות" מלמד מה נמצא מתחת לפני השטח: הדחף הפנימי שבעטיו שבה האומה לציון הוא התשוקה לחיים של תורה בשלמותם. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"מניין שעם ישראל ישוב בתשובה?" – במלואו, בלשונו של הרב אבינר: שאלה ותשובה: מניין לנו שעם ישראל ישוב בסופו של דבר לתורה ולמצוות? מדברי הנביאים, מדברי הרב קוק, ומן התשוקה לקודש שאפשר לראות באנשים. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"סוגיית "ערב רב"" – במלואו, בלשונו של הרב אבינר: מה הם "ערב רב" לפי הרב קוק, הכלי יקר והגר"א – מידות ולא ציבורים, ומדוע אסור להשתמש בכינוי כדי לפלג את ישראל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

"יחס לבנים ולבנות המתרחקים מן התורה – על פי הרב קוק" – במלואו, בלשונו של הרב אבינר: חיבור שלם בשישים וחמישה פרקים קצרים, על פי מאמרי הרב קוק וההדרכות שבאגרותיו לרב מילשטיין: "אנוסים גמורים", אהבה, סבלנות – ואין ייאוש כלל. (מקור: מתוך ספרי הרב)

קובצי מקורות בנושא

אגרות של הרב קוק, מקובצות לפי עניין (מתוך ספרי הרב)

אהבת ישראל וסגולת ישראל: בנספח שעניינו שאהבת ישראל יסודה במבט העמוק על סגולת ישראל, מביא הרב אבינר כמה אגרות של הרב קוק. (כרך ב', אגרת תקכב; כרך ד', אגרת אקפב)

האגרות שבנושא

56 האגרות שבנושא, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם תקציר קצר. הנוסח המלא - באתר ובחוברת המלאה

כרך א', אגרת יח מכתב גלוי לצעירים היושבים בארץ ישראל · אדר תרס"ה - יפו

הרב קוק מוחה על דברי עורך עיתון "השקפה", שכתב בשם כל הציבור שכולם "פנו עורף לעבר" היהודי. הרב קוק קורא לצעירים למחות בפומבי כדי שלא תיחשב שתיקתם כהודאה, ומדגיש שבכל המפלגות, גם בין ה"אוגנדיים", יש אוהבי עמם שאינם פונים עורף למורשת. הרב קוק מבטל את דברי הבוז ל"חכמת ישראל", ומביא את דברי סולוביוב ששאלת היהודים היא שאלת הנוצרים.

כרך א', אגרת כ הרב ד"ר משה זיידל · י' סיון תרס"ה - יפו

הרב קוק מסביר את דבריו במכתב הגלוי, ש"אינו דורש שלטון על הדעות". לדבריו יש גבול לחופש הדעות, ואצל ישראל, שקיומם הלאומי תלוי באמונה בה', מי שמחליש את האמונה הוא "פושע לאומי". אך בזמן שכוחות האומה חלשים, ההשגחה מונעת כפייה, ולכן אין לומר "דבר שאינו נשמע". להלכה, דין אפיקורוס חל רק על הכופר המוחלט ולא על המסתפק.

כרך א', אגרת לד ועד המושבה רחובות · י' אדר תרס"ו - יפו

הרב קוק שמע שמתכוננים להציג תיאטרון בפורים במושבה, ומוחה בכאב: בזמן שדם רבבות יהודים נשפך בפוגרומים ברוסיה, ואחיותינו חוללו, אין זה ראוי להתענג במחזות. הרב קוק מבקש מהוועד להודיע זאת למארגנים, ומקווה שיחדלו מכך מרצונם.

כרך א', אגרת נ ר' דובער מילשטיין · ר"ח שבט תרס"ז - יפו

הרב קוק מייעץ להורה איך לנהוג בבניו שהתרחקו מן הדת: במידת החסד, ולומר להם שיש בנטיותיהם דברים טובים שהם עצמם "גופי תורה". אפשר לתת להם חופש ללמוד השכלה ושפות, ולבקש מהם לשמור לפחות על המצוות העיקריות, מתוך יושר כלפי האומה. כפייה בכוח רק תזיק, ובהדרגה הם ובניהם יתקרבו. הרב קוק גם מאשר שהיין מרחובות כשר.

כרך א', אגרת נג הרב אביגדור ריבלין · י"ב שבט תרס"ז - יפו

הרב קוק מודה על הצעת עזרה בהדפסת כתביו בעזרת יראי אשכנז, אך אינו מוכן להציג את עצמו כ"לוחם", כי הרב קוק אוהב שלום ובארץ ישראל אין להרבות פירודים. הרב קוק מקווה שגם יראי אשכנז יכירו בדרך הרחבה של מציאת הקדושה הגנוזה בכל יהודי. הרב קוק גם מייעץ לנמען בעניין פרנסתו.

כרך א', אגרת נט גיסו, הרב יוסף רבין · י"ז שבט תרס"ז - יפו

הרב קוק דן ברעיון להקים ישיבה ביפו. הרב קוק מעריך את ת"ת "שערי תורה", המחנך יהודים כשרים בדרך פשוטה, אך סבור שנחוצה גם ישיבה חשובה כדי להגביר את הכבוד הרוחני ולהשפיע על הציבור החילוני. ישיבה כזו צריכה לכלול לימוד קבוע של מוסר ויראה. הקושי הוא המימון: דרושים כמאה רובל כסף לחודש. הרב קוק מציע לשלוח שלוחים לאזורים חדשים ולחכות לתוצאות. בסוף יש דיון הלכתי באיסור הנאה של כילוי בתרומה וטבל, והרב קוק מחזק את גיסו במצבו הדחוק.

כרך א', אגרת פט ר' משה זיידל · כ"א מנחם אב תרס"ד – רחובות

הרב קוק כותב מרחובות על התקווה לחיים בריאים ושלמים בארץ, באיחוד הטוב שבדרכי האבות והבנים. לדבריו הצמא לדבר ה' בדור יתרפא רק בהשפעת התורה בלשון שהצמאים מכירים. הרב קוק מעודד צעירים ללמוד את החלק המוסרי והעיוני שבתורה (חובות הלבבות) בהדרגה ובקביעות. בהמשך הרב קוק מתייחס לשאלות: הבנת התורה דרך השקפה כללית, איסור דעות רעות מפני הנזק החברתי, והסבר לחופשיים שקיום האומה תלוי בתורה, תוך לימוד זכות על "אנוסים".

כרך א', אגרת קז הגאון ר' אליהו מאיר פייבלזון, אב בית דין קופישוק · ג' שבט תרס"ח – יפו

הרב קוק מברך על מעבר הנמען לקהילה חדשה. הרב קוק תומך ברעיון ליישב מושבות של יראי שמים, אך מפקפק בביצועו בגלל רפיון הידיים שאצל היראים, כדברי הגר"א שהעוסקים שלא לשמה זריזים יותר. במקום לחכות למושבות חדשות יש לחזק את היהדות בישוב החדש הקיים, שבו יש תלמידי חכמים ויראים רבים, יותר ממה שמגזימים בחוץ לארץ. הרפואה היא ישיבה גדולה לישוב החדש, המשלבת דרך ארץ ויראת שמים, ובכך תיעקר טענת המתפרצים שבחינוך הישן אין דרך ארץ ורעיון לאומי.

כרך א', אגרת קיב הגאון ר' פנחס הכהן, אב בית דין בירז' · י"א אדר ראשון תרס"ח – יפו

הרב קוק משבח את החוברת 'בנין האומה', שבה רב גדול עוסק בשאלת האומה מתוך התורה בדרך מדעית. עם זאת הרב קוק מבקש לתקן שגיאות דקדוק ולהימנע מדרשנות בשאלות גדולות. הרב קוק מעודד לצפות לישועה בכל הדרכים, כדברי הבעל שם טוב שיש לעבוד את ה' בכל הדרכים. על האמונות הזרות הרב קוק כותב שמטרת ישראל אינה להשמידן אלא לתקנן ולהעלותן. גם את ה'אחרים' שבתוכנו צריך לתקן ולהעלות, ותיקון נשמות הרשעים בונה את העולם.

כרך א', אגרת קיג ר' דובער הלוי מילשטיין · י"א אדר ראשון תרס"ח – יפו

הנמען הצטער על בניו שהתרחקו מהדת, והרב קוק מעודדו שאין להתייאש מאף יהודי. גם הדעות הרעות של הדור עומדות על בקשת יושר וצדק, שהם 'דרך ה'' של אברהם, וטעותם היא רק שאינם יודעים שהמטרה מושגת דווקא בדבקות בתורה. יש להסביר להם פנים, להודות בטוב שבמטרתם ולהראות את סיגי הדעות החדשות. אין להפקיר את הבנים אלא לקרבם, וסופם לשוב בתשובה.

כרך א', אגרת קטו ר' זאב גלוסקין (מנהל יקב ראשון לציון) · י"ד אדר ראשון תרס"ח – יפו

שני פועלים ביקב נחשדו בחילול שבת בפרהסיא. הרב קוק הורה למשגיח להרחיקם עד בירור הדבר בעדים, ומבקש ממנהל היקב להודיע רשמית שהיקב מקפיד על שמירת שבת, גם מטעמי מסחר ושמירת כבודו. הרב קוק מביע צער על הבורות והכפירה, ותקווה שהדור הצעיר ישוב לקדש את הקודש.

כרך א', אגרת קטז ועד המושבה ראשון לציון · י"ד אדר ראשון תרס"ח – יפו

פועלים חיללו שבת בפרהסיא במושבה בהכנות לתיאטרון. הרב קוק שמח שהדבר עורר כעס בין בני המושבה, אות לנשמה הישראלית החיה בהם. אבל אין די בכעס: על הוועד למחות מחאה רשמית ופומבית, ולהעניש את המחללים ככל שבידו, כדי להגן על כבוד השבת וכבוד הארץ.

כרך א', אגרת קלב הרב חיים אלעזר הכהן ביחובסקי · כ"ב ניסן תרס"ח - יפו

הנמען הציע אמצעים כמו עזרת הממשלה נגד הכופרים בארץ. הרב קוק משיב שאלה יתקנו רק מעט. הירידה באה לא מפני שהרבנים לא מחו, אלא מפני שרק מחו ולא עוד. שורש הכישלון הוא זניחת האור האלוקי מן הלב והמוח. כולם עוסקים רק ב'פראסטע פרומקייט' (חרדות פשוטה), ואפילו החסידות שינתה טעמה. העיקר להתאגד להזריח את האור האלוקי, לחזק ישיבות שלומדים בהן עניינים אלוקיים, ולקחת לידינו את ישוב הארץ המעשי, במוסדות של עסקים ואומנויות ולא רק של נדבות. בעניין החלוקה - לא להעניק לפריצים, אבל לא זה יסוד העבודה.

כרך א', אגרת קלח ר' דובער מילשטיין · י"ט אייר תרס"ח - יפו

הרב קוק חוזר לעניין בני הנמען שעזבו את הדת. אין להפקירם: לפי התוספות החשוד על עריות כשהיצר תוקפו נחשב כאנוס, וכך 'השפחה הבישא' של זרם הזמן משדלת את הצעירים, והם אנוסים גמורים. לבם נוטה לטוב ולחסד, והם נלחמים בעד הכלל מתוך טעות. יש לקרבם, לסייע בפרנסתם ולכתוב להם דברי מוסר, ובעיקר לעורר בהם את אהבת עמם. תשובה מתוך הכרת השכל היא תשובה מאהבה, 'ולשבי פשע ביעקב' - המורדים מתוך טעות ישובו במעלה אדירה.

כרך א', אגרת קמד יהושע שכנוביץ, עורך עיתון (בעקבות ידיעה ב'הד הזמן') · י"ג סיון תרס"ח - יפו

פרצה של צעירים נגד הדת בפתח תקווה הייתה חמורה עוד יותר ממה שפורסם, והוועד מנע מהם עבודה עד שעזבו. הרב קוק מסיק שעם זרם החיים בארץ באים גם יסודות מקולקלים, והתרופה היא לחזק את שומרי האמונה במעשה ובישוב, בתורה ובמדע. יש להקים ישיבה מפוארת ובתי תלמוד לאומנות ולחקלאות, עם מורים שהלאומיות שלהם חיה בקדושה, בניגוד ל'לאומיות מזויפת' שחסרה קדושה. הרב קוק מעלה על נס את דרכו של הרש"ר הירש בגרמניה כדגם לעבודה בארץ ישראל.

כרך א', אגרת קנא הרב יהודה פורת · ט"ז מנחם אב תרס"ח - יפו

הרב קוק מסביר מדוע נתן הסכמה לבית הספר של 'המזרחי' ביפו. הגימנסיה (הרצליה) מיוסדת 'בדרך חצוף על כפירה' ומושכת ילדים רבים, ולכן יש לחזק כל מוסד שמציל ילדים ממנה. אם יסלק את השגחתו, עלולים להשתלט עליו מנהיגים מתנגדים. ראוי לקבל השגחה על כל מוסד שמבקש אותה, כדי לצמצם את הנזק. בכיתות הנמוכות אין לימוד שפה זרה, ולכן אין כאן האיסור הידוע. הרב קוק קורא שלא להיבהל מפחדים דמיוניים, ולחמש את החניכים לקראת מלחמת החיים.

כרך א', אגרת קעח ר' בנימין מנשה לוין · ז' טבת תרס"ט - יפו

הרב קוק מתייחס לצערו של לוין על אנרכיסטים יהודים: כשיתגלה שכל חלק טוב באנרכיה נמצא בשלמות בטהרת הישראליות, תקיף האורה הישראלית גם את 'האנרכיסטים שלנו'. כל שיטה צדה נפשות בצד הטוב שבה, ולכן יש למצוא את ניצוצי האור בכל שיטה. בעניין סירכות הריאה: הספרדים בארץ מחמירים כבית יוסף, ויוצאי מרוקו מתירים בנפיחה, דרך שקרובה יותר לתלמוד. אצלם הטבח שוחט והחכם רק בודק, וזה נכון יותר, כי לא ראוי שאיש רוחני יעסוק דרך קבע בהמתת בעלי חיים. בסוף הרב קוק שואל על עבודתו הספרותית של לוין, על 'התחכמוני' ועל האגודה.

כרך א', אגרת קפה הרב יונתן בנימין הלוי הורוביץ · י"א שבט תרס"ט - יפו

בעניין 'הניר': יש להילחם ברשעה 'מראש פסגת המדע היותר גבוה', וכך יתגלו גיבורים מבין תלמידי החכמים בארץ. לצד זה יצורפו חלקים עממיים, אבל אסור שיהיה כתב עת פולמוסי כמו 'הפלס'. הרב קוק מסופק אם יוכל להיות עורך ראשי של עיתון יומי או דו־שבועי. הרב קוק גם כותב שיש לחזק את אגודת 'שומרי תורה' אף שהיא צריכה תיקון.

כרך א', אגרת קצב הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה · י"ד ניסן תרס"ט - יפו

בעניין השמיטה: הרב קוק הכין הרשאות ומכתב מודפס למכירה, ולפיהם ארבע המלאכות שמן התורה וגם החרישה ייעשו בידי נכרים. אף שאין לערער על ההיתר, מצוות שביעית מופקעת בו, ולכן יסייע למי שרוצה לשמור כהלכה. עם זאת, הרב קוק לא יקשיב למוציאי לעז על ההיתר, שהוא יסוד קיום הישוב, והישוב חביב גם אם יש בו רחוקים, כי קדושת הארץ תפעל גם עליהם.

כרך א', אגרת ר הרב טודרוס הכהן, אב בית דין ראש פינה · כ' אייר תרס"ט - יפו

הרב קוק מסביר שחרישה צריכה שאלת חכם בגלל שאלת הפועלים, כדי שיראו שהרבנים חפצים בבניין הארץ גם בידי פועלים. הרב קוק שמח שהרב יתקן את המכירה בכל מושבות הגליל. הרב קוק רוצה קשר עם כל המושבות לא בשביל כבודו אלא כדי לאחד את הישוב. אין לזלזל בישוב בגלל צעירים שמקלקלים, וסופם לשוב. בעניין סייגים: לפי אבות דרבי נתן, 'טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל'.

כרך א', אגרת רסו הרב פנחס הכהן לינטופ, אב בית דין בירזי · י"א שבט תר"ע - יפו

הרב קוק מרגיע את הרב לינטופ שאהבתם לא התקררה בגלל חילוקי דעות. כל אחד עובד בשורה אחרת של אותו כרם, והניגודים הם 'כמראה הקשת'. הרב קוק שואף לנפלאות גשמיות ורוחניות, לישראל, לעולם ולכל הנבראים, אבל צריך להכשיר את ההוויה לקלוט אותן. הרב קוק גם כותב: כל הלכות השנאה לרשעים נאמרו רק במי שכבר הוכח, ובדורנו אין מי שיודע להוכיח, ולכן הן כ'בן סורר ומורה' - 'דרוש וקבל שכר'.

כרך א', אגרת רעד הרב ברוך מאירס, אב בית דין חיפה · ח' אדר ראשון תר"ע - יפו

הרב קוק כואב על מצב הדת ועל הקושי להגיע לעמק השווה עם רוב גדולי הדור, שרוצים ללכת רק בדרך הישנה ולהתרחק מכל כישרון ותנועת חיים. לדעתו זה 'נגד דרך ה'' ומחזק ידי פריצים. הדרך היא חינוך שנותן חלק לידיעת העולם והחיים, בשמחת חיים ובאומץ, יחד עם תורה ויראת שמים. הגדולים אינם עוסקים בהרחבה ב'הלכות יראת שמים', ולכן אינם מסוגלים לסלול שבילים חדשים. ההמון שמתפקר אינו אשם, ויש בו ניצוצות טוב ושאיפה לישועת ישראל. 'מי ירצה להפקיר את כבודו בשביל כבוד השי"ת'.

כרך א', אגרת רעז הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה · ט' אדר ראשון תר"ע - יפו

בעניין מצב היהדות במושבות: בכל מושבה יש יראי שמים רבים, ויש גם צעירים בעלי דעות רעות, ואין כוח לכפות. תוכנית התיקון: א. חינוך - לקחת אותו מידי מורים כופרים, לתקן את עזובת החינוך הישן (כמו 'תחכמוני'), ולייסד בתי ספר לבנות. ב. במה ספרותית בעברית, 'עיתון הרבנות'. ועוד סעיפים, וביניהם אגודה גדולה 'לחיזוק היהדות הנאמנה בישוב החדש', שמרכזה באחת מערי הגולה ויהיה לה ביטאון משלה.

כרך א', אגרת רפד הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה · ר"ח אדר שני תר"ע - יפו

תשובות לאגודת 'מוריה' שמעוניינת בהתיישבות. אין מושבה נקייה לגמרי, אבל בכל מושבה יש יראי שמים, ובפתח תקווה בית הכנסת מלא. יש לקנות קרקעות סביב המושבות. אגודה שבה יראים רבים מבקשת לקנות קרקע ברפיח, וכבר נכתב בתקנותיה שהכול יתנהל לפי התורה. מחיר הקרקע ליד המושבות 30-50 פרנק לדונם, וברפיח 5-8. גפנים אינן כדאיות, ופרדסים יקרים. הרב קוק מציע שהאגודה תתמקד בחיזוק הדת בישוב החדש בארץ, כפי שהמהרסים מפנים את כל כוחם לארץ ישראל.

כרך א', אגרת רפה הרב יעקב יוסף, רב עקרון · ר"ח אדר שני תר"ע - יפו

הרב קוק מתנצל על האיחור: הרב קוק שרוי ביגון על פטירת צדיקים ברוסיה ועל חובת הספדם. בעניין חיזוק הדת בארץ, עדיין לא התברר לו דרך ישרה, אבל צריך לנסות, ולהתחיל 'כחודה של מחט'. הרב קוק מציע להיפגש בראשון לציון, ומקווה לאסוף ועד רבנים לענייני היהדות ביפו.

כרך א', אגרת שלב הרב דובער מילשטיין · כ"ו אלול תר"ע - יפו

הרב קוק לא שלח אתרוגים, כי השנה הרב קוק מחמיר על עצמו ואינו עוסק בייצוא פירות הארץ, אף שהרב קוק מקל לאחרים. על בניו של מילשטיין: יש לקרבם באהבה. בתוספת הרב קוק מסביר מדוע אפשר להחזיר כופרים, אף שחז"ל אמרו 'כל באיה לא ישובון'. הדורות יורדים בחיצוניותם, אבל בפנימיות הקדושה מצטרפת ומתגברת. בזמן הרחוק מגאולה הייתה לקליפה אמונה רעה ממשית, ובזמן הקרוב לגאולה היא רק מחלישה את האמונה, ולכן כשמאירים לכופרים הם שבים. דור עקבתא דמשיחא הוא 'טב מלגאו וביש מלבר', כמו החמור שקדוש בבכורה.

כרך א', אגרת נוספות ב מאת האדר"ת אל הרב קוק · (כ' סיון תרס"ג - ירושלים)

האדר"ת מוסיף שר' שמואל סלנט שמח על בואו האפשרי של הרב קוק. ברבנות יפו אפשר לפעול הרבה על המושבות, אף שיש בהן חופשיים ויק"א מקימה בתי ספר ברוחה. הם כפופים לרבנים בגלל הכשר היין. יש לקרב את בני המושבות 'בזרוע', ולהיזהר מאנשים ערמומיים. (ביום הזה נערכה בירושלים עצרת על פוגרום קישינב.)

כרך ב', אגרת שסג רב בחוץ לארץ שמבקש לשלוח את בנו לארץ · ח' סיון תרע"א - יפו

הגימנסיה 'עוקרת את שורש האמונה' - זהו ניסיון ב'לאומיות כופרת', 'בחירת אלהים חדשים'. בית המדרש למורים בירושלים טוב ממנה, אבל אינו עמוק דיו, ומה שהרב קוק יודע עליו רחוק יותר. 'תחכמוני' הוא 'הצמח היחידי', עם מורים מגרמניה ברוח הרש"ר הירש והרב הילדסהיימר, ועתיד להשתוות לגימנסיה אירופית.

כרך ב', אגרת שעה ר' דובער מילשטיין · י"ט מנחם אב תרע"א

יש שחשדו שהרב קוק שיבח את 'אותו האיש' (ישו) במאמר ב'הניר' על כוחו האישי וההשפעה הנפשית שלו. הרב קוק מסביר שהכוח האישי הוא טבעי: כשמכשירים אותו בקודש הוא מתעלה, וכשעוזבים אותו הוא נופל לטומאת עבודה זרה. זה סוד הפנימיות והחיצוניות. חכמי ישראל הראו תמיד את גודל כוחם של הרשעים, כמו בלעם. על הבנים: יש לנהוג במידת החסד של אברהם ובמידת השלום של אהרן. דור זה מוכשר דווקא לתשובה מאהבה, ולכן יש למשוך את כולם בעבותות אהבה ולא להתפעל מהמגבירים את הדין.

כרך ב', אגרת שצז הרב ברוך מאירס, אב בית דין חיפה · ח' כסלו תרע"ב - יפו

הרב קוק רוצה לתקן את מצב הדת, אבל אין לו עדיין סדר. אספות כאלה בעבר הותירו ריקנות, כי הנאספים באים בלב חם בלי דעה וחשבון, ופוסלים כל הצעה מחושבת שנראית סותרת את הרגש. הרב קוק גם חושש שהזקנים יתרעמו אם הרב קוק יהיה הקורא לאספה.

כרך ב', אגרת תו הגאון ר' מאיר לרנר, אב בית דין אלטונה · ב' שבט תרע"ב – יפו

בסכום של 5,000 מרק אי אפשר לייסד בית חרושת לשימורים, כי צריך עשרות אלפים. אבל אפשר להשתמש בו כדי לשכן פועלים יראי שמים ובני תורה במושבות, עם סיוע מהמושבות ומחברות הישוב. כך ישתפר מצב היהדות.

כרך ב', אגרת תז ר' אברהם יעקב סלוצקי · ג' שבט תרע"ב – יפו

החינוך הדתי בארץ נשען על 'תחכמוני' בעיר ועל תלמודי התורה במושבות של האגודה מפרנקפורט. ההתחלה היא 'יותר מחצי הכל', אבל צריך לאחד את שתי האגודות לפני קול קורא כללי. יש להילחם ב'יהודים בלי יהדות' של הגימנסיה, ועם זאת לשמור על אחדות המתיישבים. הרב קוק אינו מוסר מידע שלילי על אחים, אבל הגימנסיה ידועה בלאומיות בלי דת, בחינוך מעורב, בגילוי ראש ובביקורת המקרא – 'דגלה של יון העתיקה'. על הפועלים: יש להכשיר פועלים מבני הארץ, וכ־2,000 פרנק מספיקים למשפחה. נוסדה 'אגודת התרבות הישראלית', ויש תוכנית לכתב עת.

כרך ב', אגרת תמה הסופר ש"י איש הורוביץ · י"ז מנחם אב תרע"ב

בזמן שהשמד מתפשט בין הצעירים, כל כתיבה ספרותית שמטילה ספק ביהדות לעומת אמונות זרות היא 'רדיפה לכלל ישראל'. הורוביץ נכשל בזה כמה פעמים, ולכן הרב קוק אינו יכול להשתתף בכתב העת 'העתיד'. הרב קוק דן אותו לכף זכות, ובטוח שהדור עומד על פתחי 'תשובה עילאה', דווקא מכוחות הפורצים, אבל אין למהר בהשתתפות לפני שיהיו סימני בנייה.

כרך ב', אגרת תנ הרב נ' ירוזלימסקי, אב בית דין ליובאן · ה' אלול תרע"ב

עשרת הרובלים שנשלחו לפועלים כשרים מונחים עם סכום נוסף, ונועדו לבניית בית למשפחת פועלים תימנים יראי שמים. בית כזה עולה אלף פרנק.

כרך ב', אגרת תסב המשרד הארץ־ישראלי · ב' מרחשוון תרע"ג – יפו

המגרש ברחובות, שעליו נחתם חוזה לבניית בתים לתימנים, מתוכנן עתה לבתים לפועלים אשכנזים. הרב קוק מזכיר שכל החוזה נבנה על תנאי שהמגרש מיועד לתימנים.

כרך ב', אגרת תסה המשרד הארץ־ישראלי · כ"ד מרחשוון תרע"ג – יפו

במטבח של חוות לוד אוכלים בגלוי מאכלות אסורים, בהסכמת הפועלים. הרב קוק דורש שהמשרד יתקן זאת מיד.

כרך ב', אגרת תפח ד"ר יהודה לייב מטמן־כהן · י"ג שבט תרע"ג – יפו

הגיעו לאוזני הרב קוק ידיעות על חילול שבת עולב במועדון הפועלים. הרב קוק אינו יודע אם כאבו גדול יותר מצד הדת, מצד הנשמה הלאומית או מצד עלבון הישוב בעיני רבבות. הרב קוק מבקש שמטמן־כהן ישתמש בהשפעתו על מנהלי המועדון לחוס על כבוד השבת.

כרך ב', אגרת תקט הרב דובער מילשטיין · י' אדר ראשון תרע"ג – יפו

על קשרי אב עם בנים שהתרחקו: הרב קוק אוחז במידת החסד – לקרב את הבנים המבולבלים בכל דרכי נועם, ו'קורטוב אחד של טוב' יקר. בכל נפש מישראל יש ניצוץ קדוש, וכשמקרבים אותו, הוא נעשה שלהבת. כשהבנים רואים שהקשר לא ניתק, מתעוררים בהם רגשי תשובה. עוד: האתרוגים, יין פלמן כשר, והעת כשרה לקנות קרקעות ולהביא חסידים לעבודת האדמה.

כרך ב', אגרת תקכב הרידב"ז, עין זיתון · י"ט אדר שני תרע"ג – יפו

תשובה לטענות הרידב"ז: הרב קוק לא התיר לישראל מלאכות דאורייתא בשביעית, ומי שנענש לא שמע להוראתו. הרב קוק מתעב את הרע שברשעים, אבל אוהב את החלק הטוב שבהם, כי 'חלק ה' הוא', ועבודת הקודש בנויה על קירוב רחוקים ולקט ניצוצות. את 'המגילה' של הבריונים לא החריש מאדישות: הרב קוק חלה מצער, אבל מחאה הייתה מוסיפה 'תבן על מדורה'. הרב קוק לא 'עקר שמיטה', אלא דאג שלפחות תיעשה מכירה. ועל העצה לצאת לרבנות בחוץ לארץ: לא יחליף רגע של אוויר ארץ ישראל בכל הון העולם. האהבה ביניהם אינה תלויה בדבר.

כרך ב', אגרת תקלא הרב אברהם רבונסקי, אב בית דין דובברובנה · י' ניסן תרע"ג – יפו

על הגימנסיה: היחס שלה לתורה מצער מאוד, אבל הרב קוק החליט לא לצאת נגדה במלחמה גלויה. ראשית, מפני דרכי שלום: הישוב צריך לעמוד מאוחד מול אויביו - 'חבור עצבים אפרים הנח לו'. שנית, יד ה' נטויה לטובה, ו'לא עביד קודשא בריך הוא ניסא לשקראי', כך שיש טוב פנימי ברחוקים, ויש למשוך אותם 'בחבלי אהבה'. המלחמה הנכונה היא ייסוד בתי ספר ברוח התורה.

כרך ב', אגרת תקמד הוועד הזמני של 'אגודת ישראל' · ה' סיון תרע"ג – יפו

שאלת הפועלים הדתיים היא דרך ישרה להרים את ערך האגודה בארץ. הרב קוק מצרף מכתב מהצעירים הדתיים בפתח תקווה, ומציע להקים חוות פועלים דתית. עם 'אגודת נטעים' אפשר לתת עבודה לחמש מאות פועלים צעירים, אם האגודה תממן את הצד הרוחני: מורה, בית מדרש וספרים. יש התעוררות להקים פרבר דתי כעין תל אביב.

כרך ב', אגרת תקנה הרידב"ז · כ"ד סיון תרע"ג – יפו

הרב קוק אינו רוצה 'לעקור שביעית': ההיתר הוא הוראת שעה בלבד, מפני פיקוח נפש וקיום הישוב, וכשבית דין יראה שאפשר, יש לקיים את השמיטה כמאמרה. גישה מקרבת, שמקלה במקום הכרח ומעוררת לאהבת המצווה, תמשוך שומרי מצוות לעלות, ואז יגבר כוח הקדושה. ההכרזה שההיתר אין לו יסוד מרפה את ידי היראים לבוא, ונשארים רק הריקים, כך שהחומרה דווקא מרחיקה את קדושת השביעית. הרב קוק עומד על כך שהמושבות נענשו משום שעשו מלאכות דאורייתא. ת"ח צריכים לחפש את הטוב שבלב חבריהם ולהיות 'מקל נועם'.

כרך ב', אגרת תרמט הגביר חיים כהן · ה' שבט תרע"ד – יפו

אחרי ספקות רבים, הרב קוק פונה בעניין הגימנסיה הישראלית. אם האינטליגנציה הצעירה תראה ביהדות 'דברים שנפסלו מחמת זקנה', זה יגרום לדחייה מהארץ ולחורבן רוחני. הרב קוק מוכן לפקח, ושואל מי יצטרף.

כרך ב', אגרת תרנד הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי · ח' שבט תרע"ד – יפו

הבהרה: הרב קוק מעולם לא חשב לייסד בעצמו בתי ספר עם לימודי חול, נגד גדרי הרבנים הראשונים, וגם לא ייעץ לאב שאפשר להשפיע עליו להוציא את בנו מלימוד התורה הטהור. אבל אין להזכיר חרמות לאנוסים שמבקשים להציל את ילדיהם מבתי ספר כופרים, ואם מבקשים ממנו לפקח, חייב הרב קוק לסייע בהצלה. הרב קוק חושש שהסגנון יפגע גם בתלמודי התורה כמו 'נצח ישראל'. 'להילחם על הרע והחטא ולא על רעים וחוטאים', כי 'אולי יש בעומק החושך גרגירי אורה'. יש לשפר את המוסדות שלנו, ולא להתמקד בשלילה.

כרך ב', אגרת נוספות ח קול קורא של מייסדי 'תחכמוני' · (יפו)

שומרי התורה אינם שמים לב לצורכי החיים החדשים, והתחייה הלאומית 'צובעת דגל נכרי בצבע עברי'. שתי הדרכים לא יובילו למטרה. החינוך יכלול את כל צורכי החיים כבסיס לתורה, בדרך הרש"ר הירש ובהתאמה לארץ. המייסדים מבקשים תמיכה חומרית.

כרך ג', אגרת תשסח בנו, הרב צבי יהודה · כ"ד ניסן תרע"ו – לונדון

בפסח היו מבקרים רבים. באחרון של פסח דרש הרב קוק בחברת הצעירים 'סיני' על 'השבת לב אבות על בנים': היסוד החברתי גובר אצל הצעירים, והיסוד האצילי (מחשבת הקודש) אצל האבות. כשהם נפרדים, האצילי נעשה לקוי והחברתי 'מתהפך לזוועה'. גילוי אליהו בנוי על חיבור שני היסודות. הרב קוק מבקש מהרצי"ה לכתוב למשפחה.

כרך ג', אגרת תתצא הרב א"ר צ'רני, ברמינגהם · כ"ו סיון תרע"ח – לונדון

אין להבליט את הצד השלילי של 'הזרם הקיצוני'. דרך התגברות הנשמה הפנימית בתחייה ישובו גם הרחוקים: 'לאותו המקום הירוד שלאומיות טבעית חילונית אינה יכולה לחדור, יכול לחדור הניצוץ הקדוש'. הרב קוק מתכנן מאסף ביידיש.

כרך ג', אגרת תתצג הרב משה טורצקי, סוונסי · כ' תמוז תרע"ח – הרוגייט

על קבלת חברים ל'דגל ירושלים': יש רבים שהתרחקו במעשה אבל כשרים בלבם ורוצים להתחבר ליראים, ואולי ישובו – 'איך נדחה אותם בידיים'? ההחלטה בידי האגודה המקומית ויושב הראש שלה. 'כל הבא להתחבר ליראי ה' הרי הוא בחזקת טהרה'.

כרך ג', אגרת תתקס הרב י"ש · כ"ו סיון (תרע"ט) – וסטקליף

ראוי להספיד בכבוד את הרב הרכבי, אבל עיקר ההספד צריך להיות על הגאון ר' יצחק מפוניבז' שנפטר. על חירופי הכופרים 'אין קץ להשיב', אבל אולי יכתוב דברים אחדים.

כרך ד', אגרת תתקפט הרב יצחק ירוחם דיסקין · ט' כסלו תר"פ – ירושלים

מצב העיר מבית ומחוץ מחייב פעולות לחיזוק התורה והיהדות. הרב קוק מזמין את הרבנים לאסיפה בביתו, ומבקש שהרב דיסקין, 'זקן הגאונים', יעמוד בראשה; גילוי הדעת צריך להיות מאוחד. אם אינו יכול לבוא, שישלח את דעתו בכתב.

כרך ד', אגרת אסב הרב י"א ציטרין, רב פתח תקוה · ה' תשרי תרפ"א

ברכת השנה. הרב קוק הורה לשלוח עוד עותקים מהמכתבים (לאיכרים). לא נגע בעניין העסקת עולים אצל סוחרים בערים, כי כמעט אין נוכרים עובדים בבתי המסחר היהודיים, והדבר עלול לדחוק את תושבי הארץ הוותיקים ולעורר איבה; ובכל זאת יש לשים לב.

כרך ד', אגרת אעא' הוועד הלאומי · (מרחשון תרפ"א)

הרב קוק מבקש מהוועד לעסוק בהגנת 'הצביון הלאומי' בדת ובקודש: מטבחי טרפות נוסדים בכל הארץ, חילול שבת 'בצורה מכוערת', 'המידות הטהורות... מתדלדלות בתכונה חצופה וציניתי', ויסוד זכויותינו על הארץ מתערער. יש להפנות את הזרם לעלייה, 'לא נהיה אנחנו הגורמים... לכזב את תקות ישראל'.

כרך ד', אגרת אקכח אגודת צעירי 'אגודת ישראל' בירושלים · כ' שבט תרפ"ב

הרב קוק נבהל שמייחסים לו התנגדות ל'קרן ארץ ישראל' ול'קרן הישוב' של אגודת ישראל; הרב קוק מוכן לפעול למענן. אבל למנוע את עזרתו מבניין הישוב, גם כשהבונים רחוקים מהתורה, הוא נגד דרך ה', כי רק בהתקרבות ובעזרה יקרבו את הרחוקים. 'ומה אעשה ולבי הולך לקרב ולא לרחק'.

כרך ד', אגרת אקכט צעירי 'אגודת ישראל' בירושלים · י' שבט תרפ"ב

המאמר נמסר לעסקנים לפני שהגיע מכתבם. 'הדרך של התנגדות לבדה לא תספיק להצלת המצב', ויש ללכת בדרכים שונות, כמו בתכסיסי מלחמה שמחלקים את המחנות; כולם מכוונים לבניין הארץ בקדושה, והרב קוק סבור שבעזרה לבנייה החילונית יתקבלו דברי החרדים. (סוף המכתב חסר.)

כרך ד', אגרת אקפב הרב בן ציון הלוי ברמן · ט"ו סיון תרפ"ג

הרב קוק אינו נוטר טינה על ביקורתו. אילו מצא משפיעים העוסקים ב'ימין המקרבת', אולי היה עוסק ב'שמאל הדוחה'; אבל כיון שהדחייה נהוגה הרבה, עליו לאזן בקירוב. את 'אגודת ישראל' הרב קוק מחזק, אבל בבניין הארץ יש לעזור בלי תנאים, ו'הרשול מסיוע הבנין... הוא ראשית חטאת'. מי שאמונה בסגולת ישראל חיה בו יתלהב משיבת הבנים, גם אם יש אבני נגף. אהבתו אליו ולאביו קיימת גם אם ימשיך להתנגד.

כרך ד', אגרת ארמב עורך עיתון פועלים · ט"ו תמוז תרפ"ד – ניו יורק

שמחה על העיתון ועל מאמריו: ההכרה שהטבת מצבו המוסרי והחומרי של הפועל תלויה בהגנה על הרכוש הרוחני המשותף – התורה והמצוות, שבו 'לא נכר שוע לפני דל' – ראויה ליישר כוח, בפרט בימי 'ההשכלה השטחית'.